

Agidáagba-dée kutoluú

Agidáagba-dée níba waagálíná «Káláŋa» ge bika bénzée «Ḑíkéeŋwá». Báagálu Káláŋa né nge beedée Ḑancó; nína ge baagálu bókóni bosúu búu nakúru-daá bánýaá nínaamú sísí : Kanjaawó. Bánýaá Kanjaawó dǵ né, bigée lizǵ ge. Kúbóní weení weegédé we níbááwu né, ulé ge bánýaá Ngí Táágbá Ménéé Ngí Táágbá-dée ge bubísi sísí **Agidáagba-dée**.

Bowe nínaamú ge wíre bujǵǵó né; nge baalí Kanjaawó-daá bakpa búu-kiderewu nígi dǵǵzǵ nína ge boosúu bedée kiyaku bánýám kudongolǵǵó. Bowe nínaamú bulé ... háli wúrowá nǵwéle idi kowúruǵ. Toozo níni Wúro-Kúra iza-daá ge baamu jááma; bika Wúro-Caá-Samá ulé umu Faránsí. Agidáagba-dée níba dǵawaalnáa ge Ḑancó níba; bika benewáa ge Kóólináa níba, na Kejikáńǵ níba; baríŋa, bajaa kúǵum ge.

Agidáagba-dée, na Kóólináa, na Kejikáńǵ, bedée sǵǵzi wensí bánlám sí né, na Ḑancó níba dǵdǵ, baríŋa, bedée sǵǵzi kée kúǵum sí ge. Ḑancó níba-dée lizǵ ge «Kebíga». A bigée wúro naáru waazí téédí tǵm tinaazáání tidaá, asée Ḑancó lizǵ waawíli kiwíluu téédí tugańaá iyuú batlí sísi nabúro waalá bedée níni naáru.

Agidáagba-dée dǵanjá, kowurási loǵo(6) ge beegédí. Loǵo níni waagágúsí ná dǵoo bedée dǵanjá. Wúro umú ge bánýaá sísi: Wúro-Bodé, (Baanya-dée).

Agidáagba-dée, dǵáńńa kowuro-bǵǵóni 4:

1. Wúro-Baanya-dée
2. Wúro-Jǵbǵ-dée
3. Wúro-Akoríko-dée
4. Wúro-Kúra-dée

Wúrowá wenbá beedí kowúrowó ɔoo ɔanjá hálí kífadε ɔuna né, bedée yurá ndj; báa weení na idée kowuro-bɔɔwú:

Ngí-Táágbá, ulé woozuu ná téédí.

1. Wúro-Jɔbɔ́ (Wúro-Jɔbɔ́-dée)
2. Wúro-Aɔóm (Akoríko-dée)
3. Wúro-Kúra (Wúro-Kúra-dée) ulé waamu ná Jáámáwá.
4. Caá-Samá (Baanya-dée) ulé waamu ná Faránsiwá.
5. Wúro-Akóndɔ́ (Akóndɔ́-dée) Wúro umó né idée tóm waalá ɔóni pááá bidékéena amouzé. Biiyéle idée sím-wórɔ́ né, idée nba weeze téédí, káma, waanáázi uráa bidékée na cíkɔ́. Báa na sinje wíre kúna ge nyáádála Agidáagba-dée nbóózi sɔsɔ: báwɩlɩ nya Akóndɔ́-dée, baríŋa beeyéɔi buté.
6. Wúro-Bodé, ulé waagálízi ná téédí. kíderewu-daá. Idée kowuro-bɔɔwú ge (Baanya-dée).
7. Wúro-Buraáma (Wúro-Jɔbɔ́-dée)
8. Wúro-Akoríko Aláasanɩ (Wúro Akoríko-dée)
9. Wúro-Kúra Táayiru (Wúro-Kúra-dée). Ulé idíi na ku kowúrowó ɔj.

Ɖikééníwá baasí, séédíwá ndundí ge Agidáagba-dée: Móólá, Kóóli, Nícéε, Sengbewá, Ɖááruwá, Nɔwɔ́wá, Nánta.

Agidáagba-dée nba-dée kangara né, téédí ríŋa waada ná nɔ́ bacáa kí. Bedée kóbɔ́ní ge banjáá sɔsɔ: **Búkari-faadíni**. Bedée kangara kúń kínveríi bedée weezuú na alaafíya-ɔoozi. Weení uríŋa sɩ ulá irawú juutá ne, kangara kúń kínwɩlɩ́ ku budúu ɩzírε.

Agidáagba-dée Lɩzásɩ:

Agidáagba-dée lɩzásɩ kée 5: Kanjaawú, Kúbiyɔ́, Nbo-Nbo, Káńnyáázi, Caá-Buruú,

Mogoobíya aláa na abaaláa Tem kalaqáa, tákaraqá kina, kígéε kúnvulísi qáázá-qɔ ge. Kínwílíi qáa caanadóm wentí qáá qájaájaanáa wáalá bi ge qédée tɛɛvólási woozúu susúu né.

Amá, qénveerím mú sisi: téédi cíkɔ ge qánbuzi qɛmáa. Bilé né, a weení inyi sisi: iwené bidée ızáfúlúde téédi natóru-rɔɔzı né, wánbuzı ikáhmaa qáa wentı trıŋa tıwe né, bika qıbízi qınyóózi qılá nŋınáa tıganáa qánlám tı né.

Múgoobú : Caanyáawu Kpeegúúńı «Móóru»

Agidáagba-dée kutoluú

« Histoire du village de Aguidagbade »

1ère édition par EDITEM en juin 1986.

2ème édition ressaisie par CLTem en 2024.

Impression numérique sur www.tembiya.net

Dépôt légal 2ème trimestre 2024

Comité de Langue Tem, BP 200, Sokodé, TOGO

Pres.CLTem@gmail.com